

Милена Јовановић Крањец
Универзитет у Крагујевцу
Економски факултет Крагујевац

УДК 316.624-057.874.316.64
Оригинални научни рад
Примљен: 22. 11. 2010.

ИСПИТИВАЊЕ СТАВОВА О ОСТВАРИВАЊУ УЛОГЕ И ЗАДАТАКА ТИМОВА ЗА ЗАШТИТУ УЧЕНИКА ОД НАСИЉА¹

Апстракт: Из веома комплексне и актуелне проблематике насиља у школи, у раду су обрађена питања и проблеми превенције и заштите ученика од насиља у основној школи. При томе је тежиште истраживања стављено на превенцију насиља које се посматра кроз остваривање улоге и задатака стручних тимова за заштиту деце/ученика од насиља.

Кључне речи: Насиље, основна школа, превенција, стручни тим, ставови

1. Теоријски оквир

Заштита деце од насиља, злостављања и занемаривања, представља веома актуелан социјални проблем у свету, али и код нас. Насиље у школама, као облик девијантног понашања, као велики социјални проблем, нужно намеће потребу да друштвене институције (здавствене, социјалне службе и разне друге организације) и држава уопште, организују и предузимају активности које би довеле до смањења испољавања девијантних облика понашања младих људи.

Насиље у школама, у свету и код нас, попримило је различите видове: има га и у основним и у средњим школама, у урбаним и руралним срединама, а жртве су поред ученика све чешће и наставници. Такође се одвија у различитим деловима школског окружења: школским игралиштима и двориштима, степеницама и ходницима, тоалету, разреду (док наставник није или је присутан).

Насиље спада у ред најстаријих и веома распрострањених друштвених појава и није га лако социолошки објаснити. Насиље се обично дефинише као облик испољавања агресивног понашања, при чему се улаже свестан напор да се изазове бол или повреда. Једна од ширих дефиниција насиља је дефиниција Светске здравствене организације, према којој се насиље дефинише као „намерна употреба физичке или психолошке силе или моћи под претњом, против себе, другог лица или против групе или заједнице, која резултира или постоји велика вероватноћа да резултира повредом, смрћу, психолошким штетом, лошим развојем или лишавањем“ (нав. према Георгиевски, 2009)

У речнику Encarta World English Dictionary (нав. према Георгиевски 2009) нуди се једна од ужих дефиниција концепта насиља, која гласи, насиље је: „1)

¹ Рад је измењени део магистарског рада „остваривање улоге и задатака стручних тимова за заштиту ученика основне школе од насиља“; рађен је под менторством проф. др Наталије Јовановић на Филозофском факултету Универзитета у Нишу.

употреба физичке силе да би се неко повредио или нешто оштетило; 2) незаконита употреба неоправдане силе или ефект постигнут путем претње таквом силом“.

Посматрано са социолошког становишта, насиље се мора схватити веома широко, као све оно што принудно спутава и ограничава реализацију и развој позитивних људских могућности.

Насиље обухвата све оне акте и активности које се могу означити као употреба или претња употребом силе од стране субјеката (насилника) у односу на објекат (жртву), без обзира на то о којој врсти силе се радило, с циљем да се жртви посредно или непосредно нанесе бол или код ње изазове страх и патња, како би се њено понашање ставило под контролу извршиоца насиља (Трипковић, 2008: 22).

Општа дефиниција насиља, као и дефиниције појединих видова насиља које се користе у документима Републике Србије, у складу су са дефиницијама усвојеним на Консултацији о спречавању злоупотребе деце у Светској здравственој организацији у Женеви, 1999. године, као и са дефиницијама насиља у законодавству Републике Србије. Тако усвојена дефиниција насиља гласи: „Злоупотреба или злостављање детета обухвата све облике физичког, односно емоционалног злостављања, сексуалну злоупотребу, занемаривање или немаран поступак, као и комерцијалну или другу експлоатацију, што доводи до стварног или потенцијалног нарушавања здравља детета, његовог преживљавања, развоја или достојанства у оквиру односа који укључује одговорност, поверење или моћ“.

(Светска здравствена организација, нав. према Георгиевски, 2009)

У оквиру Посебног протокола за заштиту деце/ученика од насиља, злостављања и занемаривања, документа који је донела и усвојила Влада Републике Србије, насиље се дефинише као „сваки облик једанпут учињеног или поновљеног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја или достојанства деце/ученика“.²

Насиље не треба идентификовати само са физичким облицима насиља над човековим животом. У домаћој и страниј литератури постоји више подела насиља у зависности од критеријума на основу којих се подела врши.

Према једној од најпознатијих и најчешћих подела могу се разликовати четири врсте насиља: физичко, психолошко, социјално (индиректно) и сексуално насиље. Физичко насиље подразумева све врсте удараца, намерно гурање, разбијање, шутирање, дављење, чупање, затварање или закључавање, отимање и уништавање ствари, шамарање, гађање итд. Физичко насиље се убраја у директне облике агресивности, јер се жртви наноси повреда или штета у директном контакту. Физичко насиље се односи на понашање које доводи до стварног или потенцијалног телесног повређивања другог.

Вербално насиље је вређање нечијих осећања речима. То може бити: потцењивање (када неко некоме каже да је глуп, ружан или га назива ружним именима), исмејавање (када се неко некоме руга због висине, тежине, порекла, оцена и сл.), омаловажавање (када неко некоме каже да не вреди, да га нико не воли и сл.), уцењивање и претња (када се неко окривљује за нешто што није урадио).

Искључивање из групе и дискриминација представљају социјално насиље. Односи се на следеће облике понашања: одвајање детета/ученика од дру-

² Доступно на: www.mps.gov.rs/Протоколи/преузето 29.02.2010.

гих на основу различитости, довођење у позицију неравноправности и неједнакости, изолације, недружења, игнорисања и неприхватања по било ком основу.

Сексуалним насиљем сматрају се: сексуално узнемиравање, ласцивно коментарисање, ширење прича, додиривање, упућивање порука, фотографисање, коришћење деце/ученика за проституцију, порнографију и друге облике сексуалне експлоатације.

Емоционално насиље односи се на оно понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства детета/ученика. Емоционално насиље и злостављање обухвата поступке којима се врши омаловажавање, етикетирање, игнорисање, вређање, уцењивање, називање погрдним именима, оговарање, подсмевање, исмејавање, застрашивање.

У Посебном протоколу о заштити деце/ученика од насиља, злостављања и занемаривања, које је донела и усвојила Влада Републике Србије, насиље се дели на насиље међу децом, насиље над децом од стране одраслих који су запослени у школи и насиље над децом од стране одраслих који нису запослени у школи.

Посебни облици насиља, као што су насиље међу децом и насиље над децом могу да поприме облике физичког, вербалног, емоционалног, сексуалног или социјалног насиља. Под „насиљем над децом се подразумевају такви односи и понашања појединаца, друштвених група и институција и глобалних друштава према деци која почивају на примени силе и у којима се наноси бол, физичка или психичка оштећења, угрожава здравље и интегритет личности и осујећује њихов развој“ (Милосављевић, 2003: 224).

Насиље над децом карактерише примена физичке, психичке или неке друге силе и надмоћи од стране појединца или институција у односима према деци. Скала нехуманих односа према деци креће се од запостављања, занемаривања, злостављања, злоупотребе до насиља.

Насиље међу децом, као облик насиља у школи има различите облике и не исцрпљује се у, најчешће испитиваном, насиљу међу ученицима (вршњачком насиљу). Осим њега, постоји и насиље одраслих према ученицима, ученика према одраслима, као и насиље у које су умешани родитељи и пријатељи ученика, а које је усмерено према другим ученицима или одраслима. Француски социолог Ж. М. Димеј (Dumeau) (наведено према Георгиевски, 2009) напомиње да социолози који проучавају образовне системе по правилу разграничавају три облика насиља у школи:

- облике егзогеног (спољашњег) насиља, спољни у односу на школу, који се инфилтрирају и поред препрека;
- насиље у школама које открива неки облик „школске нецивилизованости“;
- облике антишколског насиља, окренутог против институције којим се манифестује нека врста неповерења унутар школског поретка. Посебна врста насиља међу децом, која је последње деценије предмет многих истраживања и дебата је вршњачко насиље.

Иако је вршњачко насиље (енг. *bullying*) несумњиво врло стара појава, тек је раних 70-их година почело његово проучавање у скандинавским земљама, а у Србији је оно предмет истраживања тек од деведесетих година прошлог века.

У нашем језику, не постоји реч чије се значење потпуно поклапа са значењем речи *bullying*. Та реч се на српски обично преводи као силеџиство, злостављање.

Посвећеност државе Србије поштовању права и унапређењу положаја деце, а посебно спречавању и заштити деце од насиља, огледа се и у бројним стратешким документима Владе и законима које је Народна скупштина Републике Србије усвојила, као и у реформским процесима у области социјалне и здравствене заштите, образовања, правосуђа и полиције и другим областима.

Влада Републике Србије усвојила је Националну стратегију за превенцију и заштиту деце од насиља, а у јануару 2009. године Министарство просвете је израдило Оквирни акциони план за превенцију насиља у образовно-васпитним установама. Националним планом акције за децу предвиђена је и израда посебних протокола за поједине системе. Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања је обавезујући за све који учествују у животу и раду образовно-васпитне установе, и намењен је деци, ученицима, васпитачима, наставницима, директорима, стручним сарадницима, помоћном и административном особљу, родитељима/старатељима и локалној заједници.

На основу Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања, свака установа, односно свака школа је у обавези да формира тим за заштиту деце/ученика од насиља. Чланове тима именује директор установе. Осим што директор именује чланове тима, он такође, верификује заједнички циљ тима, верификује план рада, прати потрошњу ресурса при реализацији пројекта и верификује крајње исходе пројекта. Чланови тима треба да показују високу професионалност у раду, добре комуникативне способности, као и да у својој личној и професионалној биографији немају елемената насилног понашања. У циљу што успешнијег остваривања улога у Посебном протоколу постоје дефинисани задаци који треба да буду остварени од стране стучних тимова.

Како ставови делују на наша понашања и мишљења, значајно је испитати ставове оних који учествују у процесу превенције насиља у основној школи, као и оних којима су програми превенције намењени о остваривању улоге и задатака стручних тимова у заштити ученика од насиља у основној школи. Ставови се одређују „као спремност да се или позитивно или негативно реагује на одређене појаве или објекте“ (Трипковић, 2008: 592).

2. Методолошки оквир

Постоји неколико поступака при испитивању ставова о успешности остваривања улога и задатака стручних тимова за заштиту ученика основне школе од насиља. Први поступак подразумева самоевалуацију. Овим поступком се посматра остваривање улога и задатака стручних тимова за заштиту ученика од насиља, из угла самих чланова који учествују у раду тимова. Овакав поступак у испитивању ставова има своје оправдање у ставу да једино чланови тимова могу стално и непрекидно да буду посматрачи сопственог рада и тако да узму у обзир све сегменте свог рада. Други поступак наглашава процену остваривања улога и задатака стручног тима од стране ученика. Овакавим поступком се посматра успешност остваривања улога стручних тимова из угла ученика, а своје оправдање има у ставу да су ученици партнери у интерактивном процесу и да су улоге и задаци нужно усмерени ка њима, те могу континуирано да прате њихово остваривање. Трећи поступак

наглашава процену остваривања улога и задатака стручног тима од стране родитеља ученика. Овај поступак има оправдање у ставу да су родитељи неизоставни учесници у раду и континуираном праћењу стручних тимова и да једино родитељи могу континуирано утицати на живот детета. Четврти поступак наглашава процену остваривања улога и задатака стручног тима од стране различитих супервизора (директора, надзорника у оквиру министарства, просветне инспекције). Овим поступком се посматра успешност остваривања улога стручних тимова из угла обучених посматрача који имају изграђене критеријуме и вештину процењивања.

У раду се користе три поступка у испитивању ставова: први који наглашава процену остваривања улога и задатака ученика, други од стране родитеља ученика и трећи од стране самих чланова стручних тимова.

Опредељење за само три од четири поступка мерења остваривања улоге и задатака уважава да изабрана оцена неће бити потпуна, али да и таква представља значајну информацију.

Предмет истраживања овог рада је остваривање улоге и задатака стручних тимова у заштити ученика од насиља.

Циљ истраживања је дијагностиковање степена остваривања улоге и задатака стручних тимова за заштиту деце/ученика од насиља.

Из наведеног предмета и циља истраживања произилазе и задаци:

- Испитати како ученици основне школе процењују остваривање улоге и задатака стручних тимова у превенцији насиља;
- Испитати како родитељи ученика основне школе процењују остваривање улоге и задатака стручних тимова у превенцији насиља;
- Испитати како сами чланови стручних тимова процењују остваривање улоге и задатака у превенцији насиља предвиђене Посебним протоколом за заштиту деце/ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама.

У истраживању се полази од следеће опште хипотезе:

Стручни тимови за заштиту ученика од насиља у потпуности остварују своју улогу у превенцији и заштити ученика од насиља, као и задатке предвиђене Посебним протоколом за заштиту деце/ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама.

У избору метода, техника и инструмената истраживања полази се од специфичности проблема. У раду се од метода користе скале процена и мерење, статистички метод и компаративни метод. За прикупљање података код процене стручних тимова, ученика и родитеља од инструмената је коришћена петостепена скала процене за чланове стручних тимова, ученике и родитеље, специјално конструисана на основу Ликертове скале процена. За сваки од подзорка (чланове тимова, ученике и родитеље) сачињен је посебан инструмент. Они су имали исту структуру, али је садржај питања и скала био прилагођен популацији којој је намењен. Испитаници су одговарали тако што су изражавали степен сагласности са сваком од тврдњи или учесталост одређеног задатка на скалама од 1 до 5.

Сви испитаници (чланови тима, ученици и родитељи) имали су за задатак да попуне по две скале; прва се односила на процену остваривања улога и задатака–скала слагања, а друга се односила на процену учесталости остваривања улога и задатака тимова за заштиту ученика од насиља–скала учесталости.

Узорак истраживања чине три подузорка. Први подузорак чине ученици из три основне школе на територији града Ниша. Испитано је укупно 243 ученика петог и осмог разреда. Други подузорак чине родитељи ученика (један од родитеља испитаних ученика) укупно 169 родитеља. Трећи подузорак чине чланови стручног тима за заштиту ученика од насиља у основној школи, укупно 16 чланова тима.³

Анкетно истраживање испитивања ставова чланова стручних тимова, ученика и родитеља спроведено је у четири фазе у периоду од 22. марта до 1. априла 2010. године.⁴

3. Ставови ученика о остваривању улоге и задатака стручних тимова за заштиту ученика од насиља

Испитивање остваривања улоге и задатака стручног тима за заштиту ученика од насиља од стране ученика има своје оправдање у ставу да су ученици партнери у интерактивном процесу и да су улоге и задаци нужно усмерени ка њима, те да управо ученици могу континуирано да прате њихово остваривање. Ученикова процена је процена степена остваривања и учесталости остваривања улоге и задатака стручних тимова у заштити ученика од насиља, у циљу процене ефикасности рада тимова. Остваривање и степен остваривања улоге и задатака су један од показатеља ефикасности рада тимова.

С циљем да се испитају ставови ученика о степену остваривања и степену учесталости остваривања улоге и задатака стручних тимова за заштиту ученика од насиља формирана је скала процене за ученике, помоћу које је било могуће остварити овако постављен задатак.

Добијени резултати не потврђују полазну претпоставку да ученици у високом степену процењују остваривање улоге и задатака.

Из табеле (Табела 1) може се видети и закључити да је степен слагања ученика са исказима на скали процене 28.60, што је делимично остваривање. (мин.11 – макс. 55).

Табела 1. Степен слагања ученика са исказима на скали остваривања задатака за ученике.

	Минимум	Максимум	АС	СД
<i>Скала остваривања за ученике</i>	11.00	55.00	28.60	12.67

³ Стручни тимови у свакој основној школи броје од 5 до 10 чланова. Како је истраживање спроведено у три основне школе, укупан број чланова стручних тимова за све три основне школе је 16.

⁴ Поред испитивања ставова чланова стручних тимова, ученика и родитеља о степену остваривања улоге и задатака стручних тимова у заштити ученика од насиља у основној школи, у оквиру теренског истраживања извршена је на крају школске 2009/2010. године анализа 48 евиденционих пријава насилног понашања у пет основних школа на територији града Ниша. Циљ анализе био је установити облике насиља у основној школи, као и начине и процедуре реаговања чланова стручних тимова у решавању насилничких ситуација у школи. Резултати анализе евиденционих пријава због ограничене обилности рада нису његов саставни део.

Степен слагања ученика са исказима на скали мерења учесталости остваривања одређених задатака је мало већи од средње вредности (Табела 2). Степен слагања је 10.79 (мин. 4 – макс. 20).

На основу тврдњи које су изнели ученици одговарајући на питања о остваривању и учесталости улоге и задатака стручних тимова за заштиту ученика од насиља, може се закључити да чланови стручних тимова, по ученицима, не остварују све своје задатке као и да задатке не остварују учестало.

Табела 2. Степен слагања ученика са исказима на скали учесталости остваривања задатака за ученике.

	Минимум	Махимум	АС	СД
Скала учесталости за ученике	4.00	20.00	10.79	5.31

На питање Колико је често тим за заштиту ученика од насиља испитивао учесталост насиља путем анкете, ученици су дали следеће одговоре: 16.5 % ученика је одговорило једном, 23.9 % је одговорило 2 до 3 пута, 18.9% ученика је одговорило често и 18.5 % ученика је одговорило веома често. Ово је по одговорима ученика први задатак по степену остваривања (Табела 3).

Постоји слагање око процене учесталости остваривања овог задатка, између ученика и чланова тимова, јер су и ученици и чланови проценили да се овај задатак у високом степену остварује.

Табела 3. Колико често је тим за заштиту ученика од насиља испитивао учесталост насиља путем анкете?

Одговори	Фреквенција	Процент
Никада	54	22.2
Једном	40	16.5
2 до 3 пута	58	23.9
Често	46	18.9
Веома често	45	18.5

Ученици су такође у високом степену оценили учесталост остваривања следећег задатка. На питање: „Колико често је тим за заштиту ученика од насиља организовао разговоре са ученицима о безбедности и заштити ученика од насиља?“ – од укупног броја испитаних ученика 14% дало је одговор једном, 9.5% одговор 2 до 3 пута, 14.8% одговор често и 30.9 % одговор веома често (Табела 4).

Табела 4. Колико је често тим за заштиту ученика од насиља организовао разговоре са ученицима о безбедности и заштити ученика од насиља?

Одговори	Фреквенција	Процент
Никада	75	30.9
Једном	34	14
2 до 3 пута	23	9.5
Често	36	14.8
Веома често	75	30.9

На питање: „Да ли је тим за заштиту ученика од насиља додељивао награде за примерно понашање ученика“ – чак је 59.7% од укупног броја испитаних ученика одговорило да се овај задатак никада није остварио. Ово је на скали учесталости остваривања улоге и задатака стручних тимова по одговорима испитаних ученика задатак који се најмање остварује.

Табела 5. Да ли је тим за заштиту ученика од насиља додељивао награде за примерно понашање ученика?

Одговори	Фреквенција	Процент
Никада	145	59.7
Једном	14	5.8
2 до 3 пута	12	4.9
Често	22	9.1
Веома често	50	20.6

Постоји слагање око процене учесталости остваривања овог задатка, између ученика и чланова тимова, јер су и ученици и чланови проценили да се овај задатак не остварује, што указује и наводи на закључак да се овај задатак и не остварује.

Похвале као и друге врсте награда, представљају важне елементе у подстицању позитивног социјалног понашања. Примена похвале и других врста награде посебно има смисла када су у питању ученици који испољавају проблеме у понашању.

Награда се односи на различите врсте подстицаја које прате ученикову активност или понашање и зависе од успешности обављеног задатка. Чланови тимова одређеном врстом подстицаја награђују одређен ниво постигнућа или обављање активности. Награде могу да буду: материјалне награде (конкретни предмети), награде у виду оцене, награде у виду активности (игра, бављење омиљеном облашћу у неком предмету, учешће на такмичењу) и симболичке награде (жетони, плусеви, слова и други знаци који се могу разменити за одређену активност, или предмет до којег је детету стало) који произлазе из ситуације учења.

Међутим, слагање и чланова тимова и ученика да се овај задатак не остварује, као да не изненађује, ако је познато то да ранија истраживања показују да је награђивање понашања за учење и постизање успеха присутније у односу на награђивање социјалног понашања ученика. Школе најчешће награђују показано знање, а потом дисциплину и активности на часу. И налази добијени у нашој средини потврђују да се у „школи најчешће награђује показано знање, а потом дисциплина и активност на часу. Установљено је, такође, да су у погледу социјалног понашања ученика негативне реакције наставника три пута учесталије од позитивних“ (Лалић-Вучетић Н., Спасеновић В. 2007).

Поље стимулса позитивних поступака ученика путем награда, од стране стручних тимова изостаје. Један од могућих разлога за такво стање може бити недовољно познавање могућности примене појединих средстава подстицања.

4. Ставови родитеља ученика о остваривању улоге и задатака стручних тимова за заштиту ученика од насиља

Сарадња школе и породице сматра се фундаменталном у побољшању социјалног понашања ученика и превенцији насиља у школи. У сарадњи породице и школе види се могућност решавања проблема са којима се суочавају ученици.

Заједничко планирање као и спровођење донетих одлука, доношење и придржавање норми понашања, заједнички прихваћени циљеви нужан су предуслов за добру сарадњу школе и породице.

Нова визија укључења родитеља концептуализована је као обухватно и подржавајуће партнерство породица–школа. У основи ове визије је неколико важних група чинилаца. Прва одражава „процесе и циљеве децентрализације и демократизације образовања који су подстакнути новим реформама образовања на европском простору. Друга група чинилаца наглашава важност квалитета образовања, што подразумева да је школа та која промовише активности које унапређују односе између свих корисника. Трећа група чинилаца долази из оквира развоја научне мисли у психологији образовања, а обележена је препознавањем значаја ефеката контекста у проучавањима образовања, односно важности укључивања и разумевања социјалних и интерперсоналних процеса који сачињавају социјални контекст школовања“ (Поливина, 2008).

Резултати бројних истраживања указују да родитељско повезивање са школом одражава мноштво сложених феномена као што су: структура породице, културни оквир функционисања, образовно-економски статус, етничко порекло, те узраст (разред), школски успех и пол детета.

Стручни тимови за заштиту ученика од насиља у основној школи имају кључну улогу у превенцији насиља. Постоји неопходност организоване и планске активности стручних тимова у организовању курсева, семинара, трибина, предавања и дискусија на тему насиља и превенције насиља у школи за родитеље.

Потребно је да родитељи буду систематски упознати са циљевима, програмом, организацијом и условима реализације програма и процеса превенције насиља у школи.

Поставља се питање колика је заиста сарадња између стручних тимова и родитеља и како родитељи перципирају остваривање улога и задатака стручних тимова за заштиту ученика од насиља у основној школи, који се односе управо на њихову сарадњу на пољу превенције насиља.

Из Табеле 6 се може видети и закључити да степен слагања родитеља са исказима на скали процене слагања није висок, 18.44, што је испод просека (мин. 8 – мах. 40).

Табела 6. Степен слагања родитеља са исказима на скали остваривања задатака за родитеље.

	Минимум	Максимум	АС	СД
Скала остваривања за родитеље	8.00	40.00	18.4	5.14

Из Табеле 7 се може видети и закључити да степен слагања родитеља са исказима на скали учесталости, такође, није висок, 6.7 (мин. 3–мах. 14).

Табела 7 . Степен слагања родитеља са исказима на скали учесталости задатака за родитеље.

	Минимум	Максимум	АС	СД
Скала учесталости за родитеље	3.00	14.00	6.70	2.81

На питање: „Колико често је тим за заштиту ученика од насиља организовао разговоре са родитељима о безбедности и заштити ученика од насиља?“ – од укупног броја испитаних родитеља 36.7% дало је одговор једном, 20.7% одговор 2 до 3 пута, 16.0% одговор често и 4.1% одговор веома често. На скали мерења учесталости остваривања улоге и задатака стручних тимова, родитељи се у највећем проценту слажу да се остварује управо овај задатак (Табела 8).

Табела 8. Колико често је тим за заштиту ученика од насиља организовао разговоре са родитељима о безбедности и заштити ученика од насиља?

Одговори	Фреквенција	Процент
Никада	38	22.5
Једном	62	36.7
2 до 3 пута	35	20.7
Често	27	16.0
Веома често	7	4.1

Испитани родитељи слично процењују остваривање следећег задатка. На питање Колико често је тим за заштиту ученика од насиља организовао саветодавни рад са родитељима о заштити деце од насиља, од укупног броја испитаних родитеља 23.7% је дало одговор једном, 18.9% за одговор 2 до 3 пута, 21.9% одговор често и 13% одговор веома често (Табела 9). Ово је по одговорима родитеља ученика други задатак по степену остваривања.

Табела 9. Колико често је тим за заштиту ученика од насиља организовао саветодавни рад са родитељима о заштити деце од насиља?

Одговори	Фреквенција	Процент
Никада	38	22.5
Једном	40	23.7
2 до 3 пута	32	18.9
Често	37	21.9
Веома често	22	13

На питање: „Колико често је тим за заштиту ученика од насиља организовао трибине за родитеље на тему ’Заштита деце од насиља‘ и ’Дечија права‘?“

–од укупног броја испитаних чак је 69.2 % испитаних чланова одговорило никада (Табела 10). Родитељи су на скали учесталости остваривања улоге и задатака проценили да се овај задатак по учесталости најмање остварује.

Табела 10. Колико често је тим за заштиту ученика од насиља организовао трибине за родитеље на тему 'Заштита деце од насиља' и 'Дечија права'?

Одговори	Фреквенција	Процент
Никада	117	69.2
Једном	34	20.1
2 до 3 пута	7	4.1
Често	10	5.9
Веома често	1	0.6

На родитељским састанцима са родитељима се разговара о проблемима насиља и начинима превенције, али организовани превентивни рад усмерен ка решавању проблема насиља у школи захтева обучавање наставника и мотивисање родитеља од стране чланова стручних тимова. На овом плану, сарадња школе и родитеља захтева континуирану и реципрочну интеракцију, усклађивање активности и изградњу позитивних ставова у оба смера.

3. Ставови чланова стручних тимова о остваривању улоге и задатака стручних тимова за заштиту ученика од насиља

Испитивање ставова о остваривању улоге и задатака стручних тимова за заштиту ученика од насиља, из угла самих чланова тима, што представља вид самоевалуације, важно је из разлога што само чланови стручног тима могу стално и непрекидно да буду посматрачи сопственог рада, уз поштовање принципа објективности.

Процес процене ефикасности сопственог рада или самоевалуација чланова стручних тимова, представља рефлексију на оно што је постигнуто у претходном периоду. Процес самоевалуације је важан, јер чланови тимова промишљају о сопственој пракси издвајајући аспекте рада којим су задовољни и оне које је могуће побољшати.

Истраживања која имају за циљ стицање увида у ставове наставника о досадашњем процесу превенције у основној школи, јесу драгоцене и могу указати на то у ком правцу треба даље усавршавати процесе превенције. Овај део истраживања је за циљ имао стицање увида у то како процес превенције и његову улогу и задатке у овом процесу схватају и процењују његови кључни актери – чланови тимова за заштиту ученика од насиља.

Добијени резултати потврђују полазну претпоставку да чланови тима за заштиту ученика од насиља у високом степену процењују остваривање задатака и улоге. Из табеле (Табела 11) може се видети и закључити да је степен слагања чланова тима са исказима на скали процене остваривања висок, 63.13 (мин.55 – макс. 76).

Табела 11. Степен слагања чланова тима са исказима на скали остваривања задатака.

	Минимум	Максимум	АС	СД
<i>Скала слагања остваривања за чланове тима</i>	55	76	63.13	5.48852

Такође је висок степен слагања чланова тима за заштиту ученика од насиља са исказима на скали мерења учесталости остваривања одређених задатака (Табела 12.). Степен слагања је 21.62 (мин.17 – макс. 24).

Табела 12. Степен слагања чланова тима са исказима на скали учесталости остваривања задатака.

	Минимум	Максимум	АС	СД
<i>Скала учесталости за чланове тима</i>	17.00	24.00	21.62	2.02

Стручни тимови у свакој основној школи броје од 5 до 10 чланова. Како је истраживање спроведено у три основне школе, укупан број чланова стручних тимова за све три основне школе је 16. Без обзира што су узорком обухваћени сви чланови стручних тимова у три основне школе, у табелама које следе због малог узорка, резултати неће бити исказани у процентима већ ће бити приказани апсолутним бројевима.

Чланови тима процењују да остварују у високом степену и веома учестало своју улогу и задатке. Међутим, истраживање је показало да се не остварују сви задаци, као и да се не остварују сви задаци у истом степену учесталости.

На скали мерења учесталости остваривања улоге и задатака стручних тимова, чланови тима се у највећем броју слажу да остварују следеће задатке.

Од укупног броја испитаних чланова тимова на питање: „Колико је често тим за заштиту ученика од насиља организовао трибине за родитеље на тему ’Заштита деце од насиља’ и ’Дечија права’?“ – 12 чланова стручних тимова је дало одговор једном, 3 члана су одговорила да се задатак никада није остварио и један члан је дао одговор 2 до 3 пута (Табела 13).

Табела 13. Колико је често тим за заштиту ученика од насиља организовао трибине за родитеље на тему ’Заштита деце од насиља’ и ’Дечија права’?

Одговори	Фреквенција
Никада	3
Једном	12
2 до 3 пута	1
Често	0
Веома често	0

На питање: „Колико често је тим за заштиту ученика од насиља испитивао учесталост насиља путем анкете?“, 9 чланова је дало одговор 2 до 3 пута, 5 чланова је дало одговор једном док је један члан одговорио никада (Табела 14). Ово је други задатак по степену остваривања на основу одговора чланова стручних тимова.

Табела 14. Колико често је тим за заштиту ученика од насиља испитивао учесталост насиља путем анкете?

Одговори	Фреквенција
Никада	1
Једном	5
2 до 3 пута	9
Често	1
Беома често	0

На основу одговора чланова стручних тимова најмање слагања међу члановима тима на скали учесталости остваривања улоге и задатака је код питања: „Да ли је тим за заштиту ученика од насиља доделио награде за примерно понашање ученика?“ На ово питање 14 чланова стручних тимова је одговорило никада, а 2 члана су одговорила једном (Табела 15).

Табела 15. Да ли је тим за заштиту ученика од насиља доделио награде за примерно понашање ученика?

Одговори	Фреквенција
Никада	14
Једном	2
2 до 3 пута	0
Често	0
веома често	0

На питање: „Да ли је тим за заштиту ученика од насиља организовао трибине за родитеље на тему ’Заштита деце од насиља‘?“, 9 чланова је одговорило једном, док је 7 чланова дало одговор никада (Табела 16). Ово је на скали учесталости остваривања улоге и задатака стручних тимова по одговорима испитаних чланова стручних тимова други задатак који се најмање остварује.

Табела 16. Да ли је тим за заштиту ученика од насиља организовао трибине за родитеље на тему ’Заштита деце од насиља‘?

Одговори	Фреквенција
Никада	7
Једном	9
2 до 3 пута	0
Често	0
веома често	0

Чланови стручног тима за заштиту ученика од насиља наглашавају остваривање задатака који су усмерени ка колективним облицима рада, преношење знања путем трибина и предавања, док занемарују индивидуализоване при-

ступе у раду са ученицима. Резултати истраживања указују на потребу даљег стручног усавршавања чланова стручних тимова у погледу примене индивидуализованог приступа у раду са ученицима, успостављања позитивне комуникације са ученицима и сарадње са родитељима.

Један од ефикасних начина у превазилажењу наведених ограничења представља индивидуализовани приступ у раду са ученицима и њиховим родитељима. У основи идеје о индивидуализацији јесте неопходност уважавања индивидуалних разлика ученика у васпитању и образовању и стварање услова за испољавање и развој способности. На тај начин, од чланова стручног тима се очекује да примењују различите стратегије, методе и облике рада, односно да кроз примену индивидуализованог приступа у раду са ученицима наставу прилагођавају њиховим специфичностима (потребама, интересовањима, могућностима, темпераменту, породичном пореклу). Остваривање конструктивне сарадње између родитеља и наставника у образовању представља један од могућих начина „отварања“ школе према ученику и друштвеној средини.

Закључна разматрања

Истраживање чији су резултати саопштени у овом раду, организовано је са циљем да се утврди да ли стручни тимови за заштиту ученика од насиља остварују улогу и задатке у превенцији ученика од насиља у основној школи.

На основу анализе и интерпретације чији су резултати у раду представљени, могу се извести следећи закључци.

У годинама које су иза нас догодили су се значајни помаци у афирмацији и моделима борбе против насиља у основној школи. На националном нивоу, када је реч о нашој земљи, успостављен је шири оквир за превенцију и заштиту од насиља. Влада Републике Србије је донела и усвојила низ стратешких докумената који се односе на заштиту деце од насиља, почев од 2000. године, па до данас, што говори о посвећености државе Србије поштовању права и унапређењу положаја деце. Програм заштите деце/ученика од насиља по препоруци Министарства просвете улази у програм сваке основне школе. Постојањем овог програма школа обезбеђује планирање и реализацију превентивних активности, као и успостављање јасних улога и процедура у ситуацијама насиља у свим структурама васпитно-образовног рада са децом.

Рад стручних тимова за заштиту ученика од насиља, као носилац превентивних програма у основној школи, сложена је делатност, јер у свом раду и тежњи ка остваривању улоге у превенцији насиља, остварују бројне задатке.

Не треба заборавити да је велики део задатака у оквиру превентивне улоге стручних тимова остварен:

- примена Посебног протокола за заштиту деце/ученика од насиља, злостављања и занемаривања;
- формирање стручних тимова за заштиту ученика од насиља у основној школи;
- укључивање у програме за превенцију насиља и осмишљавање програма за разне узрасте;
- рад стручних тимова на сензибилизацији ученика, осталих запошље-

- них и родитеља за одређену врсту проблема;
- сарадња са родитељима, али више у току интервенције када се насиље већ одиграло него у оквиру превентивног рада;
- чланови стручних тимова континуирано прате и евидентирају појавне облике насиља. Ови подаци су значајни, јер се управо на основу ових података одређује степен безбедности у школи, као и степен насиља. Управо на основу ових података чланови стручних тимова касније праве планове и програме превенције;
- чланови стручних тимова у случајевима насиља када њихове компетенције нису довољне да би се случај решио, укључују све релевантне установе: Муп Србије, Центар за социјални рад, Завод за заштиту здравља, лекаре и друге установе.

Ово су само неки од остварених задатака који су постављени основној школи и стручним тимовима као носиоцима ових програма у превенцији насиља.

Полазна хипотеза од које се пошло у истраживању, међутим, није потврђена, управо зато што стручни тимови не остварују у потпуности улоге и задатке у заштити ученика од насиља, злостављања и занемаривања.

На основу резултата истраживања које је имало за циљ да испита ставове чланова стручних тимова, ученика и родитеља о степену остваривања улога и задатака стручних тимова, општа је оцена да стручни тимови за заштиту ученика од насиља остварују своју улогу и задатке у превенцији насиља у основној школи.

Остваривање задатака, међутим, није потпуно, већ би се могло рећи делимично, јер чланови стручних тимова у свом раду не остварују све задатке у истом степену, већ препознају једну групу задатака као доминантну. Ова доминација одређених задатака зависи од структуре самих тимова, од кадрова који учествују у раду, од услова рада, као и неких других чинилаца. Свакако да процес самоевалуације може бити ограничен степеном развијености вештина самопроцењивања чланова тимова, што је повезано са критеријумима самовредновања, али и особина личности чланова тимова и спремношћу да реално сагледају свој рад.

Најбоље процене дали су чланови стручних тимова за властиту успешност остваривања улоге и задатака у заштити ученика од насиља. Овако високо мишљење стручних тимова умањују процене ученика и родитеља по којима је тим тек половично остварио своје задатке. Резултати показују да се процене ученика и чланова стручних тимова за већину постављених задатака слажу, али и да постоје неслагања око једне групе задатака. Уважавајући да ученици могу лакше препознати остваривање неких задатака од других, па управо ове задатке процењују као најчешће остварене, јер их најлакше диференцирају и перципирају.

И чланови стручних тимова и родитељи су проценили да се најмање остварују задаци задати у Посебном протоколу који су усмерени на сарадњу стручних тимова и родитеља. Сарадња родитеља и чланова стручних тимова постоји али у ситуацијама када се насиље већ догодило. Неопходно је унапредити сарадњу родитеља и чланова стручних тимова у превентивним активностима.

Резултати истраживања сугеришу да развијању процеса сарадње са родитељима мора претходити системско и организовано отварање теме проблема превенције насиља на нивоу сваке конкретне школе, а исход би био формулисање, за конкретну школу, праваца и форми сарадње, односно програма који би се понудили родитељима.

Превенција насиља у основној школи је континуирани процес и има неколико фаза. Прва фаза, је започела 2009. године и завршила се у школској 2009/2010. години. Формирање тимова у основној школи, примена и упознавање свих запослених и родитеља са Посебним протоколом за заштиту деце/ученика од насиља, злостављања и занемаривања, сарадња тимова и ученика, као и сарадња тимова и родитеља, писање и примена Програма за заштиту деце од насиља, били су основни задаци у овој фази. Резултати који су показали да стручни тимови за заштиту ученика од насиља остварују своју улогу и одређене задатке у заштити ученика, јесу добар знак да се кренуло у процес превенције насиља у основној школи, што представља предуслов за даље кораке у процесу превенције. Тек са остваривањем ових задатака могуће је кренути у следећу фазу превенције.

Литература

1. Гашић-Павишић, С. (1998) «Насиље у школи». у: Милосављевић М. (ур.) Насиље над децом, Београд: Факултет политичких наука.
2. Гашић-Павишић, С. Ж. (2004) Мере и програми за превенцију насиља. у: Зборник Института за педагошка истраживања, Београд, број 36.
3. Гашић-Павишић, С. Ж (2006) «Игра доброг понашања»-програм за одржавање дисциплине на часу и превенцију насиља. у: Социјални односи у школи и проблеми у понашању ученика. Београд: Учитељски факултет.
4. Гашић-Павишић, С., (2009) «Знања и уверења будућих учитеља о вршњачком насиљу међу ученицима» - поређење српских и енглеских испитаника. Иновације у настави - часопис за савремену наставу, Београд, бр. 22, стр. 71–84.
5. Георгиевски, П. (2009) «Друштвени контекст кризе школе и облици школског насиља.» Социологија, вол. 51, бр. 1, стр. 1–22.
6. Ђорић, М. (2009). «Булинг као врста социјалног насиља». Политичка ревија, Београд, бр. 3.
7. Ђурић, Михаило (1961): Девијантно понашање и друштвена структура, Социологија, Београд, број 3–4, стр. 145–163.
8. Јелић, М. (2007). «Стилови решавања међусобних сукоба учесника - валидност и поузданост скале». Социјална мисао, Београд, бр.3, стр. 155–167.
9. 2002 Квалитетно образовање за све: Пут ка развијеном друштву (Реформа образовања у Републици Србији). Београд: Министарство просвете и спорта Републике Србије.
10. Закон о основном образовању (Службени гласник број 09/72).
11. Лалић-Вучетић, Н., и Спасеновић, В. (2007) «Награђивање и кажњавање деце различитог социјалног понашања». Зборник Института за педагошка истраживања, Београд, бр. 3.

12. Милосављевић, Милосав (2003): Девијације и друштво, Београд: Драганић.
13. Плут, Д., Попадић, Д. (2006) «Насиље у школи – улога наставника». у: Кузмановић Б., Крњачић З. (ур.) Емпиријска истраживања у психологији, Београд: Институт за психологију.
14. Половина, Н., (2008) «Доприноси школе грађењу партнерства са родитељима». Зборник Института за педагошка истраживања, Београд, бр. 40, стр. 152–171.
15. Попадић, Д., Плут, Д. (2007) «Насиље у основним школама у Србији – облици и учесталост». Психологија, број 2, стр. 309–328.
16. Трипковић, М. „насиље“ и „став“ (2008) Социолошки речник (припремили А. Мимица, М. Богдановић). Београд : Завод за уџбенике.

Milena Jovanović-Kranjec

Research on Attitudes about Realization of the Role and Tasks of Teams for the Protection of Students from Violence

Summary: From the very complex and relevant problems of school violence, the paper deals with issues and problems of prevention and protection of students from violence in the school. It is put emphasis in research on prevention of violence that is viewed through the realization of the role and tasks of professional teams for the protection of children / students from violence.

Key words: Violence, elementary school, prevention, professional team, attitudes.